

JESSIKKA ARO

PUTININ

MAAILMANSOTA

VENÄJÄN SALAISET OPERAATIOIT
LÄNNEN TUHOAMISEKSI

JOHNNY
Kniga

JESSIKKA ARO

**PUTININ
MAAILMANSOTA**

**VENÄJÄN SALAISET OPERAATIOT
LÄNNEN TUHOAMISEKSI**

JOHNNY KNIGA • HELSINKI

Kirjan kirjoittamista ovat tukeneet:
Suomen tietokirjailijat ry
Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö JOKES
WSOY:n kirjallisuussäätiö

© Jessikka Aro ja Johnny Kniga 2024

Johnny Kniga
An imprint of Werner Söderström Ltd
ISBN: 978-951-0-46519-6
Painettu EU:ssa

SISÄLLYS

Aluksi	7
--------	---

SMOLENSK

96 nimeä	13
Natalia Januszko	19
Kreml muutti mediat aseeksi	45
Marek Pyza	53
Janusz Kochanowski	77
Glenn Jørgensen ja Ewa Stankiewicz	96
Grzegorz Wierzchołowski	116
Venäjän virallinen tutkinta: Lentäjä pelkäsi päämatkustajaa	123
Puolan uusintatutkinta: Venäjän tiedustelupalvelut turman takana	127
Rautaesirippu	136

HYBRIDIRINTAMAT LÄHELLÄ JA KAUKANA

Valeri, Juri ja Sergei	143
Em Seikkanen	151
Patriarkka Kirill	189
Minä, Jessikka Aro	225
Manasseh Azure Awuni	280
Pronssisoturi Aljoša	305
Lähteitä ja lisälukemista	335
Kiitos	351

ALUKSI

Massamedia on ase. Informaatio on ase.

VENÄJÄN PUOLUSTUSMINISTERI SERGEI ŠOIGU, 2015

Tutustuin kesällä 2016 Puolan pääkaupungissa Varsovassa toimittajaan nimeltä Michał Rachoń.

Olin puolustusliitto Naton huippukokouksen yhteydessä järjestetyssä konferenssissa puhumassa Venäjän somesodankäynnistä, ja Puolan yleisradioyhtiön TVP:n toimittaja Michał haastatteli minua.

Puhujanlahjoilla siunattu Michał jäi mieleeni. Hän oli tehnyt ansiokkaita juttuja Venäjästä, ja tuonut esiin kriittisiä näkökulmia. Seuraavana vuonna tapasin hänet uudestaan, tavoitteenani haastatella häntä silloin työstämäni kirjaani Venäjän trolleista ja informaatio-sodasta.

Mutta Michał kertoi minulle katastrofista, jonka avulla Puolan kansa ja toimittajat oli Venäjän valheilla jaettu kahtia: Venäjän Smolenskissa 2010 tapahtuneesta lentoturmasta, joka tappoi Puolan presidentin ja 95 muuta ihmistä.

Tiesin turmasta, olinhan työskennellyt ulkomaantoimittajana. Olin oppinut, että turma johtui lentäjän virheestä. Lentäjä oli muka laskeutunut hernerokkasumussa ja osunut puuhun Puolan presidentin ja ilmavoimien komentajan painostamana, Venäjän lennonjohtajien estelyistä huolimatta. Teoria on yhä valtavirtaa.

Mutta syksyllä 2017 arvostamani puolalaiskollega istui vastapäätäni varsovalaisessa ravintolassa ja kertoi, ettei asianmukaista onnettomuustutkintaa ollut koskaan tehty. Oli todisteita, jotka osoittivat Venäjällä olleen osuuden turmaan. Kremlin yhteyksiä ja räjähteiden mahdollisuutta tutkineita journalisteja ja tutkijoita mustamaalattiin Puolassa salaliittoteoreetikoiksi, jotkut saivat potkuja.

Uskottavan tutkiminnan puuttuessa osa uhrien omaisista joutui itse rahoittamaan pieniä, epävirallisia tutkimuksia saadakseen totuuden selville.

Ollut tiennyt sitäkään, että kesänä, jona olin Michaliin tutustunut, Puolan hautausmailla avattiin kuusi vuotta aiemmin haudattujen ylimpien valtionjohtajien haudat. Niistä oli tehty toinen toistaan järkyttävämpiä löytöjä. Venäjä oli turman jälkeen lähettänyt Puolaan osin häpäistyt ja osin sekoitetut jäänteet, ja Puolan silloinen johto kielsi omaisia katsomasta arkkuihin ennen hautausta.

Muistan ikuisesti, kun Michał kertoi minulle. Aika tuntui pysähtyneen.

Olin tiedoista ehkä shokissa. Mutta journalistina minut yllätti ja huolestutti se, että saadakseni kuulla nämä merkittävät tiedot minun piti henkilökohtaisesti tuntea eturivin puolalainen toimittaja.

Vaikka Smolenskista uutisoitiin Puolassa silloin yhä päivittäin, keskustelu Venäjän osuudesta tragediassa oli mystisesti saatu rajattua harvoihin puolalaisiin tiedotusvälineisiin.

Olin ällistynyt. Toisin kuin suuri osa tiedosta, tämä tieto ei liikkunut kansainvälisesti. Se oli jumissa. Ihan kuin joku olisi informaatio-tilassa laskenut Puolan ja muun maailman välille rautaisen esiripun.

Ihan kuin Neuvostoliitossa.

Ihan kuin Kremlin hybridisodassa länsimaita vastaan.

Michał vinkkasi minulle lähteitä, joihin aloin perehtyä: muutamien puolalaisten toimittajien erinomainen tutkiva journalismi. Verkkosivu, johon joku tai jotkut käänsivät vuosien ajan englanniksi tärkeimmät artikkelit sekä osan Smolenskin turman akateemisista löydöksistä.

Mitä enemmän perehdyin Venäjän johtajien ja viranomaisten toimiin Smolenskissa, sitä paremmin ymmärsin, miten murhanhimoinen, järjestelmällinen ja kyltymätön Venäjä on ollut koko 2000-luvun operaatioissaan länsimaita vastaan. Ja miten monia operaatioita Kremlistä on koko ajan johdettu, piilossa informaatiohyökkäyksellä rakennetun sumuverhon takana, samaan aikaan kun sen liittolaiset länsimaissa ovat suojeleet sen mainetta.

Monta vuotta odotin sopivaa hetkeä kirjoittaa Smolenskista. Minuun kohdistettiin työni takia niin paljon rikoksia, että projekti pitkittyi. Ollessani vanhempainvapaalla vuonna 2022 helmikuussa Kreml eskaloi kansanmurhasotansa Ukrainaa vastaan, ja ryhdyin toimeen. Oli aika kirjoittaa paitsi Smolenskista, myös Kremlin terroristisesta hybridisodasta koko läntistä maailmaa vastaan.

Aloin luoda yhteyksiä Puolaan. Tavoitin kahden Smolenskin uhrin, Natalia Januszkon ja Janusz Kochanowskin upeat perheenjäsenet. Tavoitin myös puolalaisia tutkivia toimittajia, samoja, joiden työtä olin pitkään seurannut. Tutustuin myös tanskalais-taustaiseen insinööriin ja puolalaiseen dokumentaristiin, jotka ovat omistautuneet Smolenskin tutkimiselle epäinhimillisen vaikeissa olosuhteissa.

Tapaamieni ihmisten poikkeuksellinen rohkeus etsiä tietoa ja kertoa löydöistään valtavassa vaientamisen paineessa on inspiraatio tälle kirjalle. Se on myös inspiraatio kaikille, jotka taistelevat. Nämä ihmiset auttoivat minua näyttämään tämän kirjani lukijoille sen, mikä he olivat jo aikoja sitten kokeneet: Putinin monella rintamalla käymän maailmansodan Euroopan sydämessä, silmiemme alla, kaikkea arvokkaana pitämäämme vastaan.

Kirjani muissa osissa kerron Kremlin hybridiopeeraatioista Viroa, Suomea, Saksaa ja Yhdysvaltoja sekä lukuisia muita maita vastaan, osin Saksan ja Afrikan maiden kautta. Näissäkin luvuissa tietoja esittävät yhtä lailla käsittämättömän rohkeat, itsensä uhraavat kansalaiset, tutkijat sekä toimittajat.

Olen pyrkinyt paitsi dokumentoimaan tarkasti Kremlin hyökkäyksiä, myös kertomaan, miten hyökkäysten kohdevaltioiden viranomaiset ovat – tai eivät ole – niihin vastanneet. Miten kohdemaita ja näiden kansalaisia on – tai ei ole – puolustettu. Se ei ole yllätys, että Kreml käy terroristista kulutusotaansa meitä vastaan. Yllätys on, että eräät länsimaat eivät taistele vastaan.

Elokuussa 2022 jätin vauvani hoitoon ja matkustin Varsovaan keräämään tietoa tähän kirjaan. Ennen kuin näin ystäväni Michalin,

kävelin yksin Varsovan keskustan Pilsudskin aukiolle. Halusin käydä Smolenskin muistomerkillä.

Katselin aukion laitaan pystytettyä monumenttia. Massiiviset lentokoneen portaat ovat mustaa graniittia. Lentokentillä matkustajat nousevat koneisiin tällaisia portaita pitkin. Nämä johtavat tai vaaseen.

Katsoin toisesta kulmasta. Muotoilu mukailee lentokoneen peräsimen sivuvakaimen muotoa. Mutta monumentti symboloi myös katafalkkia.

Koroketta, jonka päällä ruumisarkku kirkossa lepää.

Pidän hiljaisen hetken. Kuten niin usein tämän kirjan parissa, silmäluomien alla polttaa. Kävelen monumentin luokse. Graniitin kylkeen on kaiverrettu Smolenskin lentoturman 96 uhrin nimet.

SMOLENSK

NATALIA JANUSZKO

Natalia Januszko oli Smolenskin uhreista nuorin.

22-vuotias Natalia rakasti eläimiä ja halusi pitää niistä huolta. Keväällä 2010 hän opiskeli Varsovassa eläintenhoitoa. Opintojensa rinnalla Natalia teki lisätienestejä lentoemäntänä seuraten äitinsä jalanjalkia.

Natalia oli aloittanut lentoemännän työt LOTilla, mutta vaihtanut hiljattain työpaikkaa ja siirtynyt Puolan ilmavoimien palvelukseen.

Se tarkoitti, että Natalia työskenteli venäläisvalmisteisessa Tupolev-koneessa, jota Puolan ilmavoimat edelleen käytti lennättäessään vip-matkustajia. Natalian äiti Izabela oli varoittanut tyttärtään venäläisistä koneista: hän oli itsekin lentänyt Tupoleveilla Varsovan ja Moskovan väliä Neuvostoliiton aikana 1980-luvulla, ja piti niitä epäluotettavina.

Natalia kyllä kuunteli äitiään ja huomioi tämän varoituksen. Mutta kun hän oli päätöksensä tehnyt, siihen ei voinut vaikuttaa.

”Se oli mahdotonta”, Natalian isä Greg Januszko sanoo.

Natalia suhtautui työhönsä vakavasti. Kun työmatkat suuntautuivat esimerkiksi Bagramin lentotukikohtaan Afganistanissa, hän ei kertonut siitä vanhemmilleen. Itse hän sai tietää työmatkoistaan lyhyellä varoitusajalla, muutama päivä etukäteen.

Natalia lensi usein Puolan presidentin Lech Kaczyńskin ja tämän vaimon Maria Kaczyńskan kanssa.

Eläessään Natalia puhui presidentistä kauniisti. Aina kun ensimmäinen nainen oli presidentin mukana lennolla, presidentti oli kuulemma erittäin, *hyvin*, hiljainen. Ei siis ollenkaan päällepäsmäröivä, kuten Venäjän media turman jälkeen väitti.

Presidentin rouva puolestaan hössötti lentoemäntien hyvinvoinnista, Natalia oli kertonut.

”Eikö sinulla ole lämpimämpää takkia”, rouva Kaczyński kyseli lentoemänniltä.

Mutta herra ja rouva presidentti eivät olleet ainoat yhteiskunnalliset vaikuttajat, joiden kanssa Natalia lensi. Greg-isä kertoo, että Natalia oli työstään erittäin ylpeä.

Lentämisen piti olla vain välivaihe. Natalian pitkäaikainen suunnitelma oli tulevaisuudessa päästä yliopistoon opiskelemaan eläinlääketiedettä ja valmistua eläinlääkäriksi.

Keväällä 2010 hän oli kirjoittamassa ensimmäistä suurta tutkielmaansa stressin ja valon vaikutuksesta kanojen munintaan.

NATALIAN KUOLEMA

Se oli alkanut aivan tavallisena päivänä, kertoo Natalian isä Greg Januszko. Siihen aikaan Greg Januszko opetti englannin kieltä Łazarskin yliopistossa.

Lauantaina huhtikuun 10. päivänä Greg Januszko piti yliopistolla aamuluentoa. Hän huomasi opiskelijoiden tuijottavan puhelimiaan. Yksi heistä sanoi, että presidentin kone oli pudonnut.

”Soitin vaimolleni Izabelalle, joka oli nähnyt televisiosta uutiset. Yksi opiskelijoista ajoi minut kotiin”, Januszko muistelee turmapäivää.

Smolenskin turma, *katastrofi*, oli uutiskanavan pääaihe.

Natalian perheen naapurissa asui eläköitynyt Puolan turvallisuuspalvelun upseeri, jolla oli hyvät yhteydet Varsovan lentokentälle. Naapuri tiedusteli tuttaviltaan, keitä turmakoneessa oli ollut.

Sitten naapuri vahvisti Januszkoille.

Natalia oli ollut *sillä* lennolla.

Myös äiti Izabelan vanhemmat tulivat perheen kotiin, joka sijaitsi Varsovan laidalla. Natalian entinen poikaystävä Michał tuli. Natalian 14-vuotias sisko Małgorzata, oli kotona. Perhe ajatteli, että voisi olla hyvä lähteä ulos kävelylle. He lähtivät, Greg-isä jäi taloon.

Sillä aikaa, kun perhe oli kävelyllä, neljä vierasta koputti oveen. Natalian lähiesimies ja toinen sotilas univormuissa, lääkäri ja psykiatri.

”Soitin vaimolleni ja pyysin häntä tulemaan kotiin. Koska nyt ’he ovat täällä.”

Sotilaat toivat virallisen suruviestin. Pitivät kädestä.

”He kertoivat virallisesti: Natalia oli kuollut.”

Greg Januszko kertoo, että viesti tuotiin ammattimaisesti Puolan asevoimien perinteiden mukaan. Sotilaat ovat tottuneet viemään samanlaisia viestejä sotilaiden omaisille, joten heillä on prosessit tällaisten asioiden hoitoon. He tarjosivat perheelle psykologista tukea, auttoivat järjestelyissä.

”Yksi heistä tunsi Natalian. Hän ja moni muu menetti Nataliassa ystävänsä.”

Samana päivänä televisiossa kerrottiin teorioita turman syystä, Greg kertoo. Koko perhe seurasi uutisia. Uutisissa kerrottiin, että kone oli yrittänyt laskeutua. Mutta lasku ei onnistunut, ja kone oli yrittänyt sitä monta kertaa uudestaan.

Paljon myöhemmin media uutisoi, että heti turman jälkeen Puolan pääministeripuolueen johdosta oli lähetetty poliitikoille tekstiviesti. Viestissä sanottiin *katastrofin johtuneen lentäjistä*. Asian toi julkisuuteen kenraali Slawomir Petelicki.

Seuraavana päivänä turmasta, sunnuntaina 11. huhtikuuta 2010, omaiset kutsuttiin Moskovaan. Tehtävänä oli tunnistaa Natalia.

TUNNISTUS

Virallisen kutsun tunnistusmatkalle Venäjälle esittivät Puolan silloinen terveysministeri Ewa Kopacz ja pääministeri Donald Tuskin kansliapäällikkö Tomasz Arabski.

Natalian perhe oli shokissa, mutta teki työtä käskettyä. He arvioivat, että jos nyt kukaan pystyisi tunnistamaan Natalian, he olisivat tämän entinen poikaystävä Michal ja äiti Izabela. Michal oli seurustellut Natalian kanssa viisi vuotta ja tunsi tämän läheisesti.

Moskovassa omaiset kuljetettiin hotelli Renaissanceen. Izabela muistaa, että se oli suljettu muilta vierailta. Hotellin aulassa terveys-

ministeri Kopacz ja kansliapäällikkö Arabski kertoivat omaisille toimintaohjeita ja jakoivat nämä ryhmiin.

Ensimmäisessä ryhmässä olivat ne, joiden perheenjäsenen tunnustuksen sanottiin tapahtuvan nopeasti. Mitä suurempi ryhmän järjestysnumero, sitä vähemmän mahdollisena tunnistusta pidettiin.

Natalian äiti Izabela ja Michal sijoitettiin viimeiseen ryhmään.

Ministeri Ewa Kopacz, siviiliammaltaan lääkäri, kehotti omaisia ”olemaan vahvoja ja katsomaan uhreja tarkkaan”. Toista mahdollisuutta ei tulisi. Arkut sinetöitäisiin, eikä mitään tutkimuksia tehtäisi enää Puolassa.

Maanantaina kello viideltä alkuillasta viimeisessä ryhmässä Izabela ja Michal kuljetettiin instituuttiin, jossa tunnustuksen oli määrittänyt tapahtua. Ministeri ja Arabski ottivat heidät vastaan.

”He sanoivat taas, todella painokkaasti, että pitääkää huolta, että pystytte tekemään tunnustuksen. Tämä on viimeinen mahdollisuus-tenne”, Izabela Januszko kertoo.

Hänestä vaikutti siltä, että ministeri ei osoittanut sanojaan niinkään uhrien omaisille, vaan paikalla olleille venäläisille. Instituutissa oli paljon venäläisiä: lääkäreitä, tulkkeja, psykologeja ja syyttäjiä.

Instituutissa Izabela menetti ajantajunsa. Hänet vietiin laboratorioon antamaan verinäyte. Yksityiskohtia kyseltiin. Oliko uhreilla erityisiä merkkejä vartalossaan, oliko heillä sairauksia, oliko heille tehty leikkauksia, mitkä vaatteet ja alusvaatteet heillä oli päällään.

Siinä kesti ehkä tunnin, ehkä kolme.

Instituutin työntekijät olivat valmistelleet ruumiita ja niiden osia tunnistusta varten. He osoittivat Izabelalle ja Michalille huoneen, jossa Natalia *ehkä* oli.

”En pystynyt menemään. Minulla ei ollut voimia. Michal meni. Mutta se oli eräs toinen lentoemäntä”, äiti Izabela kertoo.

Sen jälkeen kukaan ei enää huolehtinut Izabelasta ja Michalista. He kulkivat itsekseen käytävillä. Huoneissa oli ilmeisesti Smolenskin uhrien omaisuutta: koruja, kelloja ja vaatteita. Kukaan ei näyttänyt huolehtivan niistäkään. Izabelasta vaikutti, että päähuomio oli

yhteiskunnallisesti merkittävien ihmisten perheenjäsenissä. Kellään ei ollut aikaa lentoemännän perheelle.

He istuivat käytävällä, kun puolalaisen helikopteripelastustiimin työntekijä huomasi heidät. Tämä kehotti heitä menemään alempaan kerrokseen.

”Sinne tulee edelleen ruumiita ja ruumiinkappaleita, joita ei ole vielä tunnistettu”, tämä kertoi.

Alakerrassa he tapasivat puolalaisen pelastusyksikön johtajan. Johtaja vahvisti tiedon, mutta lisäsi:

”Jos ette ole pystyneet tunnistamaan ruumista tähän mennessä, nyt tänne tulee sellaisia, että ette pystykään enää. Näitä ei ole mahdollista tunnistaa”, Izabela Januszko toistaa johtajan sanat.

He palasivat hotelliin yhden, kahden aikaan tiistain vastaisena yönä. Nataliasta ei ollut tietoaakaan. Tiistaina aamiaisen jälkeen he päättivät lentää takaisin kotiin, Varsovaan.

Se oli hyvä päätös. Joidenkin uhrien omaiset odottivat läheisensä tunnistusta Moskovassa päiväkausia, turhaan.

Natalian äiti oli luullut Moskovan-matkan olevan niin pikainen, ettei ollut pakannut edes hammasharjaa tai vaihtovaatteita. Mutta kun aikataulu venyi, hän piti sitä ensin hyvänä merkinä. Pitkittyminen hänen mielestään todisti, että viranomaiset tekivät työnsä huolella.

”Sitä kuvittelee, että viranomaiset tekevät parhaansa ja ajattelevat meidän etuamme”, Greg Januszko sanoo.

Mutta epäjohtonmukaisuuksia ilmeni koko ajan enemmän.

Kaksi päivää turmasta Puolan terveysministeri Kopacz ilmoitti omaisille, että uhrien DNA-testit oli tehty, ja siltä osin kaikki oli valmista. Mutta samaan aikaan osa jäänteistä oli vielä Smolenskissa. Oli mahdotonta, että kaikki uhrin olisi ehditty testata, Greg Januszko huomauttaa.

Vasta myöhemmin Natalian perheelle selvisi, että kansainvälisen poliisijärjestö Interpolin mukaan suuronnettomuuden uhrien identifioimisessa omaisten tekemä tunnistus ei ole tärkein: uhrin tunnistamisessa käytetään DNA-testejä, sormenjälkiä, hammastietoja

ja muita terveystietoja. Ylipäätään tunnistaminen on tutkijoiden, ei omaisten tehtävä.

Venäjällä ei noudatettu kansainvälisiä ohjeita. Greg Januszko miettii, oliko syynä venäläisten laiskuus vai haluttiinko perheitä shokeerata tahallaan.

Puolalaiset erikoisjoukkojen sotilaat kävivät uhrien kodeissa. He penkoivat paperikorien ja pyykkikassien sisältöä, etsivät harjoista hiuksia, ottivat talteen hammasharjoja ja partahöyliä. Tavaroita, jotka auttaisivat asianmukaisessa DNA-tunnistuksessa.

Natalian perheelle tuli sotilaiden käynnistä turvallinen olo. Se loi heille mielikuvan viranomaisien ammattimaisuudesta ja peräänantamattomuudesta.

”Se toi tyyneyttä. Sai vähemmän epäileväiseksi kuin olisi pitänyt olla.”

Smolenskin tutkinnasta Puolassa vastasi sotilassyöttäjä. Puoli vuotta Moskovan-matkan jälkeen, syystalvella 2010 Izabela Januszko vieraili turmaa näennäisesti tutkineen syyttäjän toimistossa Varsovassa. Toimistossa syyttäjä intti, ettei Natalian äiti ollut käynyt Moskovassa.

Vaikka hänet oli Moskovaan virallisesti kutsuttu ja kuljetettu, vaikka Puolan viranomaiset olivat ottaneet hänet vastaan ja vaikka hänestä oli Moskovassa otettu DNA-näyte.

”Koin h-hetken: kaikki ei ole kunnossa. Syyttäjän prosessi oli sotku”, Izabela Januszko sanoo.

YLILENTO

Arkku, jossa Natalian jäänteet olivat – tai jossa viranomaiset väittivät niiden olevan – lennätettiin Moskovasta Puolaan 13 päivää turman jälkeen. Ensimmäisenä tuli presidentti Lech Kaczyńskin arkku, Natalian suljettu arkku tuotiin viimeisten joukossa.

Koko perhe oli Varsovan sotilaslentokentällä vastaanottamassa tytärtä. Seremoniassa Natalian ja muiden uhrien arkut kannettiin

lentokoneesta ruumisautoihin. Ruumisautoilla ne kuljetettiin Torwarin monitoimihalliin odottamaan yhteishautajaisia.

Puolalaiset osoittivat kaduilla sankoin joukoin kunnioitustaan vainajille. Surijat seisoiivat tien varsilla ja ottivat hatun päästään ruumissaattueen ajaessa ohi. Autojen konepelleille heitettiin kukkia.

Kolme muutakin lentoemäntää oli menehtynyt Smolenskissa, mutta Natalian kohtaloa rummutettiin otsikoissa. Jossain vaiheessa, Greg-isä muistelee, kaikista koneessa olleista ihmisistä, nuorimman lentoemännän nimi oli se, jonka kaikki tunnistivat. Se tuntui nololta.

Media oli täynnä Smolenskia. Pääministeri Donald Tuskin Kansalaisfoorumi-puolueen ministerit puhuivat tiedotusvälineille, ja monet Puolan tiedotusvälineet levittivät hallituksen viestejä sellaisenaan.

”Terveysministeri Kopacz oli sanonut lupaavansa, että kaikki arkut ovat Puolassa tiettyyn aikaan tiettyinä päivinä. Se sai minut epäileväiseksi”, Greg Januszko kertoo.

Niin tapahtui. Etukäteen ilmoitettuna aikana terveysministeri järjesti suosikkikanavallaan tiedotustilaisuuden ja kertoi arkkujen olevan Puolassa ja tunnistamisen valmis. Greg Januszkosta tilaisuus näytti poliittiselta.

”En pitänyt tavasta, jolla he viestivät. Odotin, että meille olisi soitettu henkilökohtaisesti ja kerrottu, että tyttärenne tunnistaminen on nyt valmis. Ei, he ilmoittivat sen televisiossa”, Januszko sanoo.

Kuten ministeri oli jo Moskovassa kertonut, Puolassa omaiset eivät saaneet katsoa arkkuihin. Sinänsä aikaa ainakin olisi ollut, koska arkkuja lennätettiin Puolaan kahden viikon ajan. Puolassa oli lainvastaista estää omaisia näkemästä perheenjäsentään ennen tämän hautaamista. Ja muutenkin ennenkuulumatonta.

Siitä huolimatta Natalian isän, äidin, sisaren, entisen poikaystävän tai kenenkään muunkaan Natalian omaisen ei annettu katsoa Natalian arkkuun.

Hautajaisseremonia järjestettiin sotilaskatedraalissa Varsovan vanhassa kaupungissa. Kun Natalian arkku laskettiin Powązkin sotilas-

hautausmaahan Länsi-Varsovassa, Puolan ilmavoimien hävittäjät tekivät ylilennon hautausmaan yllä.

”Natalian vieressä on toinen lentoemäntä ja salaisen palvelun upseereita samalta lennolta”, Greg Januszko sanoo. ”Meistä tuntuu, että Natalia lepää siellä ystäviensä kanssa.”

Powązkiin on haudattu 28 Smolenskin uhria.

Suruajan ollessa vielä käynnissä monille Smolenskin uhrien perheille alkoi syntyä vaikutelma: Asiat etenivät liian nopeasti. Puolan hallitus näytti haluavan lakaista Smolenskin turman maton alle. Erityisesti haluttiin vähätellä ja väistellä kysymyksiä siitä, saattoiko Venäjän viranomaisilla olla yhteyttä syihin, jotka johtivat Puolan ilmavoimien Tupolevin ja sen matkustajien tuhoutumiseen Länsi-Venäjällä.

Puolan pääministeripuolue pyrki kontrolloimaan Smolenskista käytävää kansalaiskeskustelua. Pääministeri Donald Tusk sanoi, että olisi *vaarallista* spekuloida Venäjän osallisuudesta Smolenskin tapah-tumiin. Näkemyksestä tuli suosittu.

Puolan myös ilmaistiin aiheuttavan *itselleen* ongelmia, jos Puolan virallinen onnettomuustutkintaraportti ei olennaisin osin vastaisi Venäjän viranomaisten tuottamaa raporttia.

Greg Januszko piti lausuntoja erikoisina. Hän haluaisi tietää, *miten niin*.

VENÄLÄISET RUUMINAVAUSPÖYTÄKIRJAT

Venäjän viranomaiset toimittivat omaisille vainajien ruumiinavauspöytäkirjoiksi nimeämänsä asiakirjat verrattain myöhään. Natalian perhe sai asiakirjat noin vuosi turman jälkeen. Dokumenttien liitteenä oli valokuvia.

Nataliaa koskevat raportit ovat edelleen, 14 vuotta turman jälkeen, suljetussa kirjekuoreessaan. Greg Januszko saati hänen vaimonsa eivät halua lukea tai katsoa niitä, koska niissä on todennäköisesti virheellistä tietoa.

Muiden Smolenskin uhrien perheenjäsenet kertoivat Gregille ja Izabelalle saaneensa Venäjältä ruumiinavauspöytäkirjat, jotka sisälsivät näiden omaisesta väärää tietoa: väärä silmien väri, väärä pituus, väärä veriryhmä, väärä kengännumero. Osassa virheet olivat niin vakavia, että omaiset eivät tunnistaneet niistä läheistään.

”En ymmärrä, miten pöytäkirjat voivat olla niin täynnä virheitä, vaikka niiden laatimisessa kesti vuosi”, Izabela sanoo.

Venäläisten vääriä tuntomerkkejä sisältäneet raportit herättivät omaisissa kysymyksiä: olivatko haudoissa todella ne ihmiset, joiden niissä oli kerrottu olevan.

”Ihmiset alkoivat ensimmäistä kertaa vaatia hautojen avaamista”, Greg Januszko kertoo.

Hautojen avaaminen nähtiin ainoana keinona varmistaa niihin laskettujen ihmisten todellinen henkilöllisyys.

Paine hautojen avaamisesta alkoi ensimmäistä kertaa kasvaa, mutta pääministeri Tusk torjui ehdotuksen joukkoavaamisista. Osa perheistä velvoitti viranomaiset avaamaan yksittäisiä hautoja. Erään korkea-arvoisen uhrin perheen tutkiessa tämän haudan ilmeni, että haudassa oli toisen Smolenskin uhrin ruumis.

Avaamisia ehdottaneisiin perheisiin alettiin kohdistaa kritiikkiä. Lisätutkimuksia vastustettiin, koska ne tulisivat kuulemma kalliiksi puolalaisille veronmaksajille. Joidenkin mielestä avaamisia toivovat pitäisi pakottaa katsomaan toimitusta vierestä.

Samoihin aikoihin, noin vuosi turman jälkeen, Venäjältä lähetettiin *ruumiinosia*, Greg kertoo. *Suuria* osia, Izabela tähdentää.

Venäjän viranomaiset olivat alkaneet toimittaa Puolan syyttäjälle Smolenskin uhrien ruumiiden osia jälkikäteisesti. Kukaan ei ole kertonut, miksi ne olivat viruneet Venäjällä niin pitkään. Greg Januszko arvioi niiden olleen ehkä säilytyksessä laboratorioissa Venäjällä. Mutta tietoa asiasta ei ole.

Puolan silloinen sotilassyöttäjä näennäisesti hoiti ruumiinosien vastaanottamisen, tunnistamisen ja toimituksen edelleen omaisille. Uhrien perheenjäsenet olettivat Puolan viranomaisten tutkivan

ruumiinosat asianmukaisesti ja auttavan laskemaan ne alkuperäisiin hautoihin.

Osa omaisista tuhkasi jälkikäteen saapuneet kappaleet. Toiset avasivat haudan ja lisäsivät arkun rinnalle pienen laatikon, jonka sisällä jälkikäteen lähetetyt, oletettavasti heidän perheenjäsenelleen kuuluneet ruumiinosat olivat.

Greg sanoo, että universaalisti ihmiskunnan kulttuureissa ruumiin häpäiseminen on tabu. Mutta Venäjä ei kuulu siihen osaa sivilisaatiota. Se käyttää ruumiinosia aseena vihollistensa nöyryyttämisessä.

Vasta vuosia myöhemmin ilmeni, että Puolan viranomaiset eivät tarkistaneet, kenen ruumiinosia Venäjältä tuli, tai kenen hautoihin ruumiinosat haudattiin.

”Viranomaiset eivät tieneet, mitä tehdä. Krematoitujen ruumiinosien kohdalla ongelma ratkaistiin pysyvästi”, Greg Januszko sanoo.

KONFERENSSIT

Eräänä päivänä Izabela Januszko istui Powążkin hautausmaalla. Virallinen onnettomuustutkinta väitti, että turmakone olisi ennen törmäystä maahan tehnyt ilmassa vaakakierteen. Vaakakierteessä lentokone pyörähtää 360 astetta pituusakselinsa ympäri.

Izabela Januszko piti teoriaa erikoisena. Hän on entinen lentokone-emäntä, tehnyt töitä lentokoneissa koko uransa ajan.

”Kone on valtava. Se painaa kymmeniä tonneja. Miten se muka olisi tehnyt vaakakierteen. Minulle tuli epäilyksiä”, hän kertoo.

Greg Januszko kertoo, ettei hän kokenut yksittäistä hetkeä, jolloin hän olisi tajunnut Smolenskin tapahtumista kerrottujen asioiden olevan vinossa. Hänelle oli herännyt kysymyksiä heti alussa, koska mediassa levitettiin erikoisilta vaikuttaneita teorioita turman syystä.

”Alussa Puolan hallitukselle ystävällismielinen tv-kanava väitti, että lentäjät olivat yrittäneet laskeutua neljä kertaa. Se vihjasi, että lentäjät olisivat olleet omapäisiä. Mietin, että mitä ihmettä.”

MATKA PUTININ HYBRIDISODANKÄYNNIN YTIMEEN

Venäjä uhkaa Länttä kolmannella maailmansodalla, vaikka se on käynyt sitä jo vuosia. Aseinaan Kreml käyttää informaation manipulaatiota, sabotaasia, yhteistyökumppaneita länsimaissa ja ihmisten hyväuskoisuutta.

Kirja vie lukijan matkalle Kremlin hybridisotien taisteluareenoille: Venäjän Smolenskin suljetulta sotilaslentokentältä Helsingin hovioikeuden aulaan, Tallinnan kohutulta pronssisoturipatsaalta Vladimir Putinin lähipiirin Berliinissä pyörittämään mediakeskukseen ja edelleen Länsi-Afrikan Ghanassa toimineeseen trollitehtaaseen.

JESSIKKA ARO on entinen Yleisradion toimittaja ja ammattijärjestö Tehyn nykyinen viestintäjohtaja. Venäjän informaatiovaikuttamiseen erikoistunut Aro sai artikkelistaan ”Venäjän trollit Suomessa” Bonnierin suuren journalistipalkinnon vuonna 2016. Aron edellinen teos, *Putinin trollit* (2019), on myynyt Suomessa yli 40 000 kappaletta ja se on ilmestynyt jo yli 15 maassa.

JOHNNY
Kniga

www.johnnykniga.fi

84.5

978-951-0-46519-6

Kansi: Maria Mitrunen | Kirjailijakuva: Nelli Kivinen